

Сыцько К. В.
Инстытут гісторыі НАН Беларусі, Мінск

Sytsko K.
Institute of History NAS of Belarus, Minsk

УДК 930.2:27

ГАСПАДАРЧЫЯ ДАКУМЕНТЫ РЫМСКА-КАТАЛІЦКІХ ПАРАФІЙ БЕЛАРУСІ КАНЦА XVIII – ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ ЯК КРЫНІЦА ПА МІКРАГІСТОРЫІ

ECONOMIC DOCUMENTS OF THE ROMAN CATHOLIC PARISHES OF BELARUS OF THE LATE 18TH – EARLY 20TH CENTURY AS A SOURCE OF MICRONISTORY

Парафіяльныя ўстановы ў Беларусі напрыканцы XVIII – пачатку XX ст. вялі актыўную гаспадарчую дзейнасць, вынікам чаго стала назапашванне ў касцельных архівах вялікай колькасці матэрыялаў гаспадарчага характару – інвентароў, візітаў, прыходна-расходных кніг, гаспадарчых дамоў і актаў, чэкаў, квітанцый. У артыкуле на падставе матэрыялаў, выяўленых аўтарам у парафіях Рымска-каталіцкага касцёла, даследуюцца інфарматыўная вартасць памянёных дакументаў, адлюстроўваецца іх мікрагістарычны характар, адзначаецца, што яны могуць адлюстроўваць розныя аспекты функцыянавання – гаспадарчыя, сацыяльныя, сакраментальныя.

Ключавыя словы: крыніцазнаўства; рыма-каталіцызм; парафіі; гаспадарчыя дакументы; інвентары; візіты; дамовы; акты; фіскальныя дакументы.

Parish institutions in Belarus in the late 18th – early 20th centuries were active economic activities. The result was the appearance in the church archives of a large number of materials of an economic nature – inventory, visits, income-expenditure books, economic contracts and acts, checks, receipts. In this article, based on the materials that the author has revealed in the parishes of the Roman Catholic Church, a study of the information value of the above documents is being done. Their microhistorical character is characterized. It is argued that these historical sources can reflect various aspects of the cult's functioning – economic, social, sacramental.

Keywords: Source Studies; Roman Catholicism; the parish; economic documents; inventory; visits; contracts; statements; fiscal documents.

Рымска-каталіцкі касцёл у Беларусі напрыканцы XVIII – пачатку XX ст. з'яўляўся важным структурным элементам грамадства. Парафіяльныя ўстановы культуры вялі актыўную гаспадарчую дзейнасць, вынікам чаго стала стварэнне і назапашванне комплексаў гістарычных крыніц у кожнай з парафій. Частка дадзеных дакументаў на сённяшні момант захоўваецца ў дзяржаўных архіўных установах, частка – у касцельных дакументазборах, а таксама ў прыватных калекцыях. Гаспадарчыя дакументы ў цэлым грунтоўна даследаваны шэрагам айчынных гісторыкаў, сярод якіх В. Ф. Голубеў [1], Р. У. Зянюк [2], В. В. Урублеўскі [3], Д. В. Лісейчыкаў [4], В. У. Чапко [5] і інш. У працах названых гісторыкаў падымаліся пытанні інфармацыйнай вартасці інвентароў, візітаў, гаспадарчых кніг, захаваных у дзяржаўных архівах Беларусі і замежжа як крыніц па сацыяльнай, эканамічнай гісторыі і гісторыі штодзённасці. У сваю чаргу матэрыялы касцельных дакументазбораў амаль не даследаваны айчыннымі гісторыкамі, як вынік – да гэтага моманту не створана абагульняючай працы, якая б раскрывала ўсе асаблівасці гаспадарчых дакументаў у парафіяльным зрэзе. Аўтарам з 2015 г. шляхам правядзення археаграфічных экспеды-

цый удалося выявіць і апісаць каля 1000 адзінак захавання парафіяльных матэрыялаў рознага характару.

У дадзеным артыкуле аналізуецца комплекс гістарычных крыніц, выяўленых у касцёлах Беларусі і прысвечаных пытанням гаспадарчага характару парафіяльных устаноў у перыяд «Доўгага XIX стагоддзя». Сярод матэрыялаў, выяўленых аўтарам ў касцельных будынках, можна выдзеліць наступныя: інвентары, візіты, прыходна-расходныя кнігі, гаспадарчыя дамовы і акты, фіскальныя дакументы.

Парафіяльныя інвентары канца XVIII – пачатку XX ст. падзяляюцца на два віды паводле функцыянальнага прызначэння – інвентары бенефіцыі (ці фондушавай маёмасці) і інвентары перадачы парафіі. Варта адзначыць падабенства фармуляраў абодвух відаў памянёных дакументаў. Інвентары парафіяльных касцёлаў з'яўляюцца адной з найбольш інфарматыўных крыніц па мікрагісторыі. Асаблівасцю дакументаў, якія выяўлены ў парафіях, з'яўляецца тое, што ўсе адзінкі падшыты ў адмысловыя інвентарныя кнігі. Так, у Гродзенскай францішканскай парафіі захаваліся інвентары за кожныя 2–5 год за 1774–1920 гг., у Ішчальне – за 1772–1884 гг., у Пораза-

ва – 1784–1852 г. і г. д. Падобнае дае магчымасць аналізаваць інфармацыю па кожнай асобнай лакацыі ў храналагічным зрэзе.

У касцельных інвентарах адлюстроўваюцца два аспекты парафіяльнай мікрагістарычнай рэальнасці – гаспадарчы і сакраментальны. Гаспадарчы складнік заключаецца ў наяўнасці інфармацыі аб заснаванні касцёла, фундушых на яго карысць, падрабязным пераліку рухомай і нерухомай маёмасці. Дадзеныя звесткі дазваляюць аналізаваць такія мікрагістарычныя з’явы, як пабудова і ўтрыманне кожным парафіяльным касцёлам будынкаў, павелічэнне і памяншэнне колькасці зямлі і службовых прылад і г. д. Напрыклад, паводле інвентару Ішчальнскай парафіі, да касцельнай бенефіцыі ў XVIII ст. належала каля 9 валок зямлі. Пачынаючы з 1770-х гг. адбывалася паступовае змяншэнне колькасці надзелу – спачатку яго незаконна адбірала мясцовая шляхта, карыстаючыся немагчымасцю касцёла абараніць свае правы, затым у 1820 г. з інвентарных апісанняў знік маёнтак, канфіскаваны ўладай. Па стане на 1844 г., паводле інвентару бенефіцыі Ішчальнскай парафіі, касцёлу належала толькі 33 дзесяціны зямлі (1,51 валокі), а ў 1880 г. на карысць праваслаўнага прыхода канфіскавана яшчэ дзве дзесяціны [6, арк. 3].

Сакраментальны складнік інвентароў заключаецца ў апісанні абрадаў малебна і адлюстраванні звестак аб галоўных парафіяльных святах. Аналіз памянёных звестак дае магчымасць казаць аб некаторых разыходжаннях у абрадзе, а таксама ў адносінах да тых ці іншых дат касцельнага календара ў розных мясцовасцях. Напрыклад, у інвентарным апісанні 1867 г. Белагрудскай парафіі, складзеным кс. Валяр’янам Петухоўскім, змешчана інфармацыя аб тым, што ў парафіяльных вёсках вялікімі святамі з’яўляюцца Уваскрэшэнне Хрыстова, Успенне Святой Багародзіцы. Галоўнае мясцовае свята – дзень Св. Міхала Арханёла (у гонар якога названы касцёл). Кс. Петухоўскі адзначаў, што ў парафіі традыцыйна не праводзяць Адарацыю Святых Дароў [7, арк. 9]. У Валкалацкім касцёле, паводле інвентара 1901 г., складзенага кс. Мечыславам Танакоўскім, святкаваліся ўсе каталіцкія ўрачыстасці, а Адарацыя адбывалася ў першы дзень Богаяўлення, трэці дзень Пасхі, трэці дзень Яна Прадвесніка, чацвёрты дзень Марыі Магдалены; адбывалася асвяшчэнне храма ў першы дзень пасля свята Св. Марыі і пяты дзень пасля свята Вялікапакутніка Георгія [8, арк. 13–14]. У Паланэццы найбольш важнымі ўрачыстасцямі называліся дні Святога Пятра, Маці Божай, Цела Хрыстова [9, арк. 4].

Пачынаючы з сярэдзіны XIX ст. рэзка павялічваецца колькасць інвентароў перадачы парафіі ад аднаго пробашча іншаму, што дае магчымасць

аналізаваць частату змены ксяндзамі месцаў службы, а таксама адносіны паміж святарамі ўнутры культа. Перадатачным інвентарам уласціва пазнака аб перадачы маёмасці, а таксама подпіс ксяндза, які яе прымаў, абавязковая прысутнасць дэкана пры перадачы і прылажэнне пячаткі дэканата. Дэканальная пячатка сведчыла аб законнасці пераходу маёмасці ад аднаго святара да іншага. Падобныя дзеянні былі абумоўлены тым, што цягам XIX – пачатку XX ст. нярэдка былі прысваенні парафіяльнай маёмасці святарамі, а таксама свавольныя заняцці парафій, у якіх не было пробашча. Напрыклад, у 1904 г. кс. Ян Юргевіч, якога пазбавілі пасады клецкага пробашча, спрабаваў вывезці сена, збожжа і азімыя, якія знаходзіліся ў амбары мясцовага касцёла [10, арк. 81]. Дзеючы пробашч кс. Віктар Герасімовіч на падставе інвентара перадачы маёмасці паскардзіўся дэкану. Справа была вырашана на карысць кс. Герасімовіча. У 1902 г. кс. Віктар Лятук, выязджаючы з парафіі Паланэчка ў Абольцы, вывез з сабой раяль, ахвяраваны ў 1898 г. на карысць паланэцкага касцёла памешчыкам Карлам Мацкевічам. У кансісторыю была складзена адпаведная скарга. У выніку аналізу інвентарных апісанняў было пастаноўлена раяль вярнуць [11, арк. 13–13 адв.]. У 1919 г. кс. Цынкевіч (ініцыялы невядомыя) падчас наступлення Чырвонай арміі без адпаведных дакументаў заняў пакінутую кс. Янам Марозам парафію ў м. Ражанка. Па вяртанні апошняга кс. Цынкевіч перадаць парафію назад адмовіўся. У выніку справа была вырашана пасля ўмяшальніцтва біскупа Юргіса Матулайціса на карысць кс. Мароза [12, арк. 6].

Тэматычна падобнымі да парафіяльных асобнікаў інвентароў з’яўляюцца візіты, якія часткова дубліруюць гаспадарчую інфармацыю з інвентарных апісанняў. Каштоўнасць візіты як крыніцы па мікрагісторыі заключаецца ў наяўнасці звестак аб дзеючых у парафіі святарах і служках з пазначэннем адукацыі і асноўных дат з жыцця, апісанні грашовых паступленняў і праведзеных рамонтных прац у касцёле. Дадзеныя звесткі дазваляюць аналізаваць геаграфічную мабільнасць святароў, іх гаспадарчую дзейнасць. Як паказвае аналіз памянёнай інфармацыі, рымска-каталіцкія святары напрыканцы XVIII – пачатку XX ст. амаль не пакідалі межаў біскупства, у духоўнай установе якога навучаліся, і за ўсю службу рэдка мянялі больш за тры парафіі. Напрыклад, кс. Марцін Аўгустыновіч, рукапаложаны ў 1826 г. у Вільна, атрымаў адукацыю ў Мінскай Епархіяльнай семінарыі, дзе пасля выкладаў харавыя спевы. Служыў вікарыем у Глыбокім (1826–1830), пробашчам у Азярцы (1830–1841), Валкалаце (1841–1868) [13, арк. 9]. Падобная сітуацыя назіраецца ў большасці прааналізаваных парафій.

У шэрагу візітаў у форме хронікі адлюстроўваюцца працы, якія здзяйсняліся над фундушавымі будынкамі цягам некалькіх год, што дае магчымасць аналізаваць гаспадарчую дзейнасць парафіяльнага святарства ў кароткі прамежак часу. Напрыклад, паводле візіты 1884 г. пробашч касцёла ў Паланэчцы Канстанцін Дзяконскі ў 1872 г. пабудаваў хлебны сарай, пакрыў саломай хлеў, у 1873 г. умацаваў дах касцёла чатырма сасновымі брусамі і набыў новы зvon, у 1876 г. пасадзіў у прыкасцельным садзе 120 новых фруктовых дрэў, у 1880 г. пакрыў дах званіцы гонтай і пафарбаваў яго ў чырвоны колер. Дадзеныя працы праводзіліся за асабісты кошт кс. Дзяконскага [14, арк. 6–6 адв.].

Каштоўнасць раздзела з апісаннем фундушавання за пэўны прамежак часу заключаецца таксама ў магчымасці аналізу растрат маёмасці і грашовых сродкаў святарамі і спагнанні з іх кампенсацыі за гэта. Напрыклад, кс. Шафкоўскі, які служыў у Белагрудскім касцёле да 1881 г., павінен быў перадаць новаму адміністратару шэсць кароў, двое цялят, дзве свінні, чатыры аўцы, тры індычкі, дзесяць курэй. Кс. Шафкоўскі, які перапрадаў памянёную маёмасць годам раней, прапанаваў узамен яе 96 рублёў, чаго аказалася недастаткова. У выніку загадам Віленскай кансісторыі на карысць парафіі Белаграда з названага святара было спагнана 222 рублі, што складала поўны кошт памянёных жывёл. Звесткі аб перадачы грашовых сродкаў часткамі былі занатаваны ў візіту касцёла ад 1884 г. [15, арк. 8].

З развіццём гаспадарчых адносін рымска-каталіцкія парафіі ў Беларусі пачынаюць масава ствараць разнастайныя дамовы і акты аб выкананні пэўных прац з парафіянамі, а таксама з рознымі ўстановамі. Дадзеныя гістарычныя крыніцы адлюстроўваюць адносіны паміж касцёламі і жыхарамі парафіяльных населеных пунктаў, дапамагаюць аналізаваць тыя віды дзейнасці, за якія ксёндз-пробашч мусіў сплочваць грошы, а таксама паказваюць аб'ёмы прац па ўпарадкаванні парафіі. Змест прааналізаваных дамоў дазваляе сцвярджаць, што найбольш папулярнымі працамі з'яўлялася выпяканне аплатак, рамонт будынкаў, роспіс касцёла фрэскамі і г. д. Напрыканцы XVIII ст. большая частка выяўленых дамоў паміж святарамі і мясцовымі жыхарамі мела характар абмена паслугамі. Напрыклад, у 1780–1820-я гг. дзейнічала дамова паміж Ішчальскім касцёламі і ўладальнікамі маёнтка Баруны аб тым, што пробашч мусіў адслужыць за жыхароў Баруноў адну імшу на тыдзень, у адказ на што атрымлівае права бясплатнага памолу зерня на барунскім млыне на дзень Св. Юрыя [6, арк. 4]. З другой паловы XIX ст., з развіццём гаспадарчых адносін, у парафіяльных архівах адклаў-

ся шэраг арэндных дамоў. Напрыклад, у 1899 г. ішчальскі кс. Франц Вайцахоўскі заключыў дамову з дваранамі Краснікавымі, паводле якой Краснікавы цягам года павінны былі ўгнаіць і засеяць фундушавую касцельную глебу пшаніцай і бульбай, даглядаць парафіяльны цяглы скот. За здачу ў арэнду зямлі кс. Вайцахоўскі атрымліваў палову ўраджаю [16, арк. 20–21]. Многія дамовы ўтрымліваюць звесткі аб набыцці і продажы нерухомай маёмасці. У іх прапісаны ўмовы, паводле якіх маёмасць набывалася. Напрыклад, кс. Браніслаў Сарасек, пробашч касцёла ў Росі, набыў пад знос дом з двума халоднымі пабудовамі, якія знаходзіліся на зямлі графа Патоцкага. Калі Патоцкія ў 1909 г. запатрабавалі знесці будынак, Віленская кансісторыя вынесла рашэнне аб тым, што згодна з дамовай пабудовы могуць заставацца на гэтай зямлі столькі, колькі Роскай парафіі будзе патрэбна [17, арк. 11].

Каштоўнай крыніцай, якая дазваляе аналізаваць прыналежнасць зямлі ў асобных парафіях, зямельна-гаспадарчыя адносіны паміж сялянамі і святарамі, з'яўляюцца акты абмену нерухомай маёмасцю. Дадзеныя матэрыялы пачалі з'яўляцца ў касцельным справаводстве пасля 1861 г. Напрыклад, у 1867 г. дзяржаўныя сяляне м. Валкалата прапанавалі мясцоваму ксяндзу Марціну Аўгусціновічу памяншаць зямельнымі надзеламі, прыстасаванымі пад гароды. У выніку абмену кс. Аўгусціновіч атрымаў зямлю, якая знаходзілася побач з парафіяльнай плябаніяй, а сяляне – кавалак, які ім было зручней апрацоўваць [18, арк. 25].

Выкананне апісаных вышэй аперацый, набыццё парафіямі тавараў пацвярджаецца шэрагам фіскальных дакументаў, якія захаваліся ў парафіяльных архівах. Сярод іх найбольш цікавымі з'яўляюцца прыходна-расходныя кнігі, чэкі і квітанцыі, кнігі рахункаў, касавыя кнігі, а таксама г. зв. «цагелкі» (cagielki) – чэкавыя кніжкі. Так, у Гожы захаваліся рахункі за 1822–1927 гг., у Свіслачы – рахункі за 1815–1832 гг., а ў Жырмунах – вялікая колькасць квітоў на аплату паслуг і чэкаў за 1909–1937 гг. Дадзеныя крыніцы дазваляюць аналізаваць прыход і расход грашовых сум касцёламі, адлюстроўваюць асноўныя шляхі фінансавай падтрымкі дзейнасці культуры на пэўнай тэрыторыі. У шэрагу прыходных кніг змяшчаюцца звесткі аб аплаце паслуг пробашча па хрышчэнні і адпяванні. Як паказвае аналіз дадзеных кніг, у XIX ст. пробашчы маглі адпецць бедных бясплатна. Напрыклад, у Гожы ў 1823 г. памерла 18 чалавек, сем'і якіх не мелі сродкаў на адпяванне, як вынік – пробашч правёў сакрамент, не ўзяўшы за гэта грошай (пры гэтым парафія сплочвала падатак на паграбненні) [19, арк. 5–22]. Дакладных коштаў за паслугі пробашча не было – ўсё залежала ад жадання па-

рафіян адзякаваць за сакрамент. Па стане на канец XIX – пачатак XX ст. падобная традыцыя пачынае знікаць, уводзяцца фіксаваныя кошты рытуалаў, што гаворыць аб паступовым успрыняцці Касцёла ў Расійскай імперыі не як сакральнай інстытуцыі, але як элемента сацыяльна-эканамічнай сістэмы дзяржавы.

Прыходна-расходныя кнігі дазваляюць аналізаваць такі аспект мікрагістарычнай рэальнасці, як грашовыя сумы, якія траціліся на ўтрыманне кожнага асобнага касцёла. Дадзеныя звесткі адлюстроўваюць рамонтныя працы ў культавых будынках, павелічэнне і памяншэнне колькасці служак. З дапамогай інфармацыі прыходна-расходных кніг магчыма выявіць перыяды, калі парафіяльны касцёл становіўся цэнтрам дэканата. Напрыклад, Валкалацкі парафіяльны касцёл, які знаходзіўся ў Надвілейскім дэканате, на некаторы час (1868–1870) стаў цэнтрам дадзенага дэканата, што вяло да павышэння яго ролі. Сведчаннем гэтага стала графа расходаў «на ўтрыманне канцылярыі надвілейскага дэканата» сумай у 20 рублёў штогадова, якая з’явілася ў гістарычнай крыніцы за 1863–1898 гг. Пры гэтым сума прыхода за пазначаны перыяд не павялічвалася. Як вынік, утрыманне канцылярыі было магчыма дзякуючы скарачэнню жалавання касцельным служкам і колькасці набытага воска і віна. Рамонт у названым культавым будынку ў дадзены прамежак часу праводзіўся ў 1888–1894 гг., аб чым сведчыць павялічаны расход па графе «на рамонт касцельных

пабудоў» (з 10–15 руб. у папярэднія гады – ад 70 да 113 руб.). Пачатак актыўных рамонтных прац звязаны з тым, што найбольш высокі прыбытак парафіяльныя ўгоддзі прынеслі менавіта ў дадзены перыяд (70–110 руб., у папярэднія гады – ад 6 да 20 руб.), пасля чаго ў 1895–1898 гг. угоддзі прыносілі каля 15 руб. [20, арк. 1–24].

Такім чынам, комплекс гаспадарчых дакументаў, выяўленых у парафіяльных архівах Рымска-каталіцкага касцёла ў Беларусі, з’яўляецца каштоўнай крыніцай для даследавання мікраз’яў. Дадзеныя матэрыялы праліваюць святло на такія аспекты функцыянавання культу, як змяненне ў памерах зямельных угоддзяў кожнага асобнага касцёла; геаграфічная мабільнасць і адукаванасць парафіяльнага святарства; гаспадарчыя і будаўнічыя працы, якія здзяйсняў кожны асобны пробашч; прысваенне і растрата ксяндзамі маёмасці. Наяўнасць у парафіяльных архівах вялікай колькасці дамоў і актаў адлюстроўвае гаспадарчыя адносіны паміж парафіяй і мясцовымі жыхарамі. З дапамогай інвентароў становіцца магчымым аналізаваць таксама сакральны аспект – разыходжанні ў парадку набажэнстваў у межах беларускіх парафій, а таксама найбольш шанаваныя жыхарамі святы ў той ці іншай мясцовасці. Памянёныя звесткі даюць магчымасць падрабязнага аналізу гаспадарчага, сацыяльнага, эканамічнага жыцця невялікіх па памерах лакацый – Рымска-каталіцкіх парафій у перыяд «доўгага XIX стагоддзя».

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Голубеў, В. Ф. Сельская абшчына ў Беларусі XVI – XVIII стст. / В. Ф. Голубеў. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – 407 с.
2. Зянюк, Р. У. Акты візітацый як крыніца па вывучэнні гісторыі і дзейнасці Рымска-каталіцкіх навучальных устаноў на беларускіх землях у канцы XVIII–XX стагоддзі / Р. У. Зянюк // *Архівы і Справаводства*. – 2010. – № 5. – С. 129–135.
3. Урублеўскі, В. В. Даследаванне інвентароў XVI–XVIII стст. у беларускай гістарыяграфіі і перспектывы іх разгляду с пазіцыі гісторыі штодзённасці / В. В. Урублеўскі // *Беларускі археаграфічны штогоднік*. – 2011. – Вып. 12. – С. 145–155.
4. Візіты ўніяцкіх цэркваў Мінскага і Навагрудскага сабораў 1680–1682 гг.: зб. дак. / склад. Д. В. Лісейчыкаў. – Мінск: І. П. Логвінаў, 2009. – 270 с.
5. Чепко, В. В. Инвентари и хозяйственные документы магнатских владений Белоруссии XVI–XVIII вв. и инвентари помещичьих владений первой половины XIX в. как исторический источник / В. В. Чепко, П. Г. Козловский // *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*. – Минск, 1964. – С. 24–42.
6. Цэнтральны навуковы архіў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (далей – ЦНА НАН Беларусі). – Ф. 3С. – Воп. 2. – Спр. 1.
7. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 7. – Спр. 32.
8. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 12. – Спр. 5.15.
9. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 20. – Спр. 8.
10. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 28. – Спр. 2.
11. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 20. – Спр. 10.
12. Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы. – Ф. 694. – Воп. 3. – Спр. 234.
13. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 12. – Спр. 5.10.
14. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 20. – Спр. 9.
15. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 7. – Спр. 37.
16. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 2. – Спр. 42.

17. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 5. – Спр. 2.
18. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 12. – Спр. 5.12.
19. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 29. – Спр. 1.
20. ЦНА НАН Беларусі. – Ф. 3С. – Воп. 12. – Спр. 14.

Дата паступлення: 01.10.2018.

Моторова Н. С.

Белорусский государственный университет, Минск

Motorova N.

Belarusian State University, Minsk

УДК 94(476)«1861/1914»:930.253

МАТЕРИАЛЫ РОССИЙСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ИСТОРИЧЕСКОГО АРХИВА, ПОСВЯЩЕННЫЕ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛОРУССКИХ ГУБЕРНИЙ В 1861–1914 ГОДАХ

THE MATERIALS OF THE RUSSIAN STATE HISTORICAL ARCHIVE DESCRIBING STATE SOCIAL POLICY IN THE TERRITORY OF THE BELARUSIAN PROVINCES IN 1861–1914

Статья посвящена анализу материалов Российского государственного исторического архива, характеризующих содержание и основные направления реализации государственной социальной политики на территории белорусских губерний в 1861–1914 гг. Представлена подробная характеристика дел, содержащихся в фондах Хозяйственного и Медицинского департаментов, Главного управления по делам местного хозяйства и Управления главного врачебного инспектора, Земского отдела.

Ключевые слова: Российский государственный исторический архив; социальная политика; Министерство внутренних дел; департамент; управление; белорусские губернии.

The article is devoted to the analysis of the materials of the Russian State Historical Archive describing the content and main directions of the implementation of state social policy on the territory of the Belarussian provinces in 1861–1914. It is presented detailed description of files contained in the funds of the Economic and Medical Departments, the Main Directorate for Local Affairs and the Office of the Chief Medical Inspector, the Zemsky Department.

Keywords: Russian State Historical Archive; Social Policy; Ministry of Internal Affairs; department; directorate; Belorussian provinces.

После отмены крепостного права в 1861 г. во внутренней политике Российской империи начало оформляться новое направление – социальная политика. Ее основная задача заключалась в разрешении широкого спектра социальных проблем населения, которые возникали на фоне модернизационных процессов, охвативших все сферы жизни общества. В условиях разложения традиционных социальных структур и устойчивых связей между их элементами государство должно было предпринимать меры, чтобы обеспечить внутреннюю стабильность и не допустить радикальной пауперизации общества. В частности, требовалось организовать доступную населению медицинскую помощь, своевременно проводить противозидемические мероприятия, обеспечивать жителей продовольствием в случае неурожая, оказывать помощь пострадавшим от пожаров и различных стихийных бедствий, предотвра-

щать распространение нищенства, поддерживать сирот и престарелых и т. д.

Реализуемая правительством социальная политика обладала региональной спецификой. Это было обусловлено особенностями исторического, социально-экономического, общественно-политического развития того или иного региона Российской империи. Так, на территории белорусских губерний социальная политика проводилась в условиях ограничения прав отдельных этноконфессиональных групп – поляков, к которым зачастую причисляли белорусов-католиков, а также евреев. Это привело к деформации системы местного самоуправления, на которую государство возложило значительную часть обязанностей по решению социальных проблем на местах. В этой связи особый исследовательский интерес вызывают архивные источники, в которых отражены подходы высших и центральных